

לע"נ מו"ז הר"ר ברוך מאיר בן הר"ר
גדליהו אהרן הי"ד רבינוביץ זצ"ל. מנהיג
קהילות לתפארת כמסורת אבותיו
אדמו"רים קדושים וגדולים בתורה יחד עם
רעייתו מו"ז טובה תכלח"א העמיד בן
ובנות, נכדים ונכדות לומדי ומלמדי תורה
והוגי דעות עוסקים בצ"צ גם הם כמסורת
אבות נפ' לב"ע ח' אלול תש"ס.
תנצב"ה

חלות חיוב חלה: נתינת המים, גלגול, וקרימה בתנור*

א. הקדמה ושיטות יסוד

הפרק הראשון של מסכת מעשרות דן במתי נכנסים זרעים לכלל חיוב
בתרומות ומעשרות, ומתאר שני קני-מדה. משניות ב'ד' עונות על השאלה
"מאימתי הפירות חייבין במעשרות?" דהיינו: החל מאיזה שלב בבישולם
נחשבים הפירות כ"אוכל", "כך שאפשר שיתחייבו במעשרות? והתשובה
משתנה כפי טבעי הפירות - התאנים משיבחילו, הענבים משהבאישו, וכו'.
בדרך כלל הבאת שלישי, שהיא הגבול בתבואה, משמשת כשם לוואי לשלב זה
של נעשה אוכל.

משניות ה'-ח' עונות על השאלה "איזהו גרנן למעשרות?" דהיינו:

* תודה להרב יעקב בלאה, שאתו למדתי מסכת חלה בחברותא, ושתרם הרבה
לפיתוח וליבון הדברים המופיעים במאמר זה.

איזה שלב בטיפול בפירות נחשב כגמר מלאכתם, שאז בפועל מתחייבים במעשרות ונאסרים באיסור טבל (בתנאי שהביאו שלישי לפני שנתלשו)? גם כאן, משתנה הדין כפי טבעי הפירות וסדרי מלאכותיהם - הקשואים והדלועים משיפקסו, אבטיח משישלק, וכו'. בדרך כלל מירוח הכרי, שהוא ה"גורן" של תבואה, משמש כשם לוואי לשלב זה של גמר מלאכה.

במאמר זה נדון במתי חל על עיסה חיוב הפרשת חלה, ובאיזו מדה מקבילים דיני חלה לדיני תרו"מ בענין.

בעיקר הדין בחלה ישנן שלש שיטות, ושתיים מהן נמצאות במשניות חלה פרק ג', העוסק בהרחבה בנדון:

אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטים ותטמטם בשעורים. גלגלה בחיטים וטמטמה בשעורים, האוכל ממנה חייב מיתה.... הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה, ופדאתה, חייבת; משגלגלה, ופדאתה, חייבת. הקדישתה עד שלא גלגלה, וגלגלה הגזבר, ואחר כך פדאתה, פטורה - שבשעת חובתה היתה פטורה.... נתן [נכרי עיסה לישראל] מתנה עד שלא גלגל, חייב; ומשגלגל, פטור.... גר שנתגייר והיתה לו עיסה, נעשת עד שלא נתגייר, פטור; ומשנתגייר, חייב.... רבי עקיבא אומר: הכל הולך אחר הקרימה בתנור.

לדעת חכמים, שעת חיוב חלה היא גלגול העיסה, ואז מתחיל איסור טבל; ועוד, כל שבשעת חובה זו היתה העיסה פטורה מחלה משום שהיתה הקדש או בבעלות נכרי, אינה יכולה להתחייב לאחר מכן אפילו אם תפקענה הנסיבות הפוטרות (וכן הדין בתרו"מ). לדעת רבי עקיבא, שעת החיוב היא קרימת פני הפת בתנור.² בתוספתא [סוף פ"א] מוצאים שיטה בינונית: "אחרים אמרו

2 לקמן נדון בהרחבה בפרטי שיטת ר"ע; יכול להיות שניסוחנו כאן אינו לגמרי מדוייק.

משום רבי יהודה בן בתירה משתעשה מקרצות, "דהיינו משתחלק העיסה לככרות.

הרמב"ם [הל' בכורים ח:ד-י] והשו"ע [יו"ד שכז:ד; של:א,ד] פוסקים כחכמים, שמתחייבת עיסה בחלה משתתגלגל.

ב. גמר מלאכה ויעילות ההפרשה לפניו

על מה בנויים דברי התנאים השונים בזמן חלות חיוב חלה? בירושלמי [ג:א] איתא:

מה טעמא דר"י בן בתירה? "כתרומת גורן כן תרימו אותה"³ - מה תרומת גורן ניטלת מן הגמור, אף זו ניטלת מן הגמור. מעתה, לכשתאפה! ר' מתניא: לא הוקשה לתרומת הגורן אלא למלאכת העירוס בלבד.

כלומר, ר' יהודה בן בתירה סובר שעיסה מתחייבת בחלה בשעת גמר מלאכת עירוסה (שהיא, לדעתו, משתעשה מקרצות), במקביל לגמר מלאכה דמירוח המחייב בתרו"מ. מקושיית הגמ' "מעתה לכשתאפה" יש ללמוד שגם שיטת רבי עקיבא בנויה על יסוד של גמר מלאכה, אלא שהוא סובר שמלאכת אפיית הלחם, ולא מלאכת עירוס העיסה, קובעת.

האם גם שיטת חכמים בנויה על אותו יסוד? לכאורה קצת קשה לומר כן, שלפום ריהטא גלגול אינו המלאכה האחרונה בשום סדר מלאכות - כמוכן לא במלאכת האפייה, וגם לא במלאכת העירוס; במקביל לקושית הירושלמי

על ריב"ב, יש לנו להקשות על חכמים "מעתי, לכשתעשה מקרצות!"⁴ וכן ס"ד דהחזון איש, אבל הוא מסיק שגם לחכמים גמר מלאכה הוא הקובע [זרעים ליקוטים ב:א; יו"ד קצח:א]:

ואף דמשמע דרבנן לא ילפי מתרומה, מ"מ נראה דגם רבנן טעמייהו דילפי מתרומה, אלא דריב"ב לא חשיב גמור עד שתעשה מקרצות, ולרבנן סגי בגלגול וחשיבי ליה גמור. ובאמת, מבואר בהדיא כמסקנת החזו"א בספרי [שלח פיסקא ד']: איזו היא גמר מלאכתה? קרימתה בתנור - דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי אומר: משתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים.

לכן, צריכים להתמודד עם הבעיה שהעלינו לעיל, שבמציאות גלגול לכאורה אינו בא בסוף איזה סדר מלאכות. והתשובה הפשוטה היא שגלגול נחשב כנקודת סיום מפני שבשעתו נהפך החומר לחפצה חדשה; גלגול הוא המלאכה האחרונה הנעשית בקמת, כאשר מכאן ואילך עיסה היא.⁵

הגדרה זו של גמר מלאכה בחלה מיישבת קושי בפסקי הרמב"ם. בהלכות תרומות [א:יג] פוסק שפטור נכרי בתרו"מ היינו אפילו אם התבואה של ישראל היא רק שבפועל מירח גוי; בהלכות בכורים [ו:ח] פוסק שפטור נכרי בחלה היינו שהיתה העיסה של גוי בשעת גלגול, אבל עיסה של ישראל

4 ואכן יש אומרים שלכתחילה, על פי הדין שעדיף להפריש "מן הגמור" [פ"א משנה ט'], יש לחכות מלהפריש חלה עד שלב יותר מאוחר מהגלגול אע"פ שפסקינן כחכמים, וז"ל ספר התרומה [סי' פ"ה]: "כשעושה עיסה כדי לעשות ככרות לאפות בתנור, אין טוב להפריש חלה עד לאחר שנלושה ככל הצורך כמו שעתיד לעשותה ולגומרה; וגם יש שממתינין עד לאחר שנתחמצה, וטוב הדבר." וע"ע עמק הנצי"ב שלח פיסקא ד' ד"ה משתתערס.

5 כע"ז כתב בספר תורת זרעים [חלה פ"ב מ"ד]: "הא דגלגול העיסה מחייב בחלה, לאו משום דמלאכת הגלגול הוא דבר המחייב, אלא עיקר החיוב נעשה ע"י מה שנעשית עיסה ע"י הגלגול, דמשעה שחל עלה שם עיסה אז מתחייבת בחלה.".

שגלגלה גוי חייבת.⁶ מדוע מחלק הרמב"ם כך? על פי הנ"ל י"ל שבתרו"מ המירוח חשוב מבחינת המלאכה עצמה, שהתורה גזרה שגמירת המלאכות מחייבת התבואה, ולכן אם גוי מירח אינה מתחייבת, כי מעשה גוי אינו מחייב. אבל בחלה, הגלגול חשוב לא מצד עצמו אלא משום שאחריו יש כאן עיסה, ולכן רק הבעלות קובעת ולא הפעולה.⁷

לפי כמה ראשונים, יש במעבר לחפצה חדשה בשעת הגלגול חשיבות יותר יסודית. שנינו בחלה [ב:ה] "המפריש חלתו קמח, אינה חלה, וגזל ביד כהן." הגמרא בקידושין [מו:] מצטטת משנה זו דרך אגב, והראשונים שם תמהים על דין זה. הרי אע"פ שאין חיוב להפריש חלה, ואין איסור טבל, עד הגלגול, עדיין אפשר שהפרשת חלה אפילו בעודה קמח. ולא רק אפשר, אלא היינו מצפים לכך, שהרי בתרו"מ כך הדין - אע"פ שאין חיוב להפריש, ואין איסור טבל, עד המירוח, אם "הקדים בשבלין", דהיינו לפני המירוח, חלה הפרשתו וכל התבואה מתוקנת.⁸ מדוע אין חלות חלה לפני גמר מלאכה, כמו שיש חלות תרומה לפני גמר מלאכה?

ה"שיטה לא נודע למי" שם מתרץ [ד"ה וטעמא]:

וטעמא דמילתא שאין מפרישין מקמח, משום דכתיב

6 ע"ע שטמ"ק מנחות סז. סוף אות א', מאירי חלה פ"ג משנה שניה ד"ה ואתה צריך לברר.

7 גם מוכן ע"פ גישה זו הא דבתרו"מ אם למעשה לא ימרח, מתחייבת התבואה בשעת המלאכה הקודמת [משנה מעשרות א:ה-ו], שהיא בכה"ג המלאכה האחרונה, אבל בחלה אם למעשה אינו מגלגל, יכולה להתחייב דוקא אח"כ בשעה שנהפכת ללחם (כגון בבלילה רכה ע"י אפייה בתנור לדעת ר"ת והר"ש - ע' ר"ש פ"א מ"ה, ובפחות מחמשת רבעים ע"י צירוף סל לדעת התורת זרעים פ"ב מ"ד).

8 כדשנינו בתרומות [א:י]: "אין תורמין ... מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו; ואם תרמו, תרומתן תרומה."

"עריסותיכם."⁹ וכי תימא א"כ הקדימו בשבולין אמאי מהני דהא כתיב "דגנך,"¹⁰ י"ל "עריסותיכם" לא מקרי אלא מעיסה, אבל תבואה אע"פ שהיא בשבולין "דגן" קרי ליה.

כלומר, שינוי החפצה מקמח לעיסה אינו נוגע רק לענין גמר מלאכה, לקבוע הגלגול כאילו נקודת סיום. אלא, החפצה החייבת בחלה היא העיסה, והיא לא באה לעולם כלל עד הגלגול. שני השלבים בחלות חיובי תרו"מ, שהבאנו לעיל על פי המשניות במעשרות, לדעת השיטה לנל"מ מתמזגים בחלה, שיצירת החפצה החייבת וגמר מלאכתה באים כאחד. כפילות משמעות הגלגול יש לה סימוכין מזה שלכאורה קיימים בדברי חז"ל שני מקורות שונים לחשיבותו. כבר הבאנו לעיל שהספרי מתייחס לגלגול כגמר מלאכה, וענין גמר מלאכה ילפינן מתרומה (כדאיתא בירושלמי הנ"ל בשיטת ר' יהודה בן בתירה). לעומת זה יש שם בספרי מקור אחר (שכבר ראינו מצוטט בשיטה לנל"מ):

"ראשית עריסתכם" למה נאמר? לפי שהוא אומר "והיה באכלכם מלחם הארץ" - שומע אני אף הקמחים במשמע; ת"ל "ראשית עריסתכם" - משתתערס.

מ"עריסותיכם" ילפינן שרק עיסה חייבת בחלה - ויש עיסה החל משעת הגלגול; מ"כתרומת גורן כן תרימו אותה" ילפינן שהעיסה אינה חייבת עד שתגמר מלאכתה - וגלגול הוא גמר מלאכתה.¹¹

ברם, ראשונים אחרים מתרצים אחרת. כותב הר"ש [תרומות א:י]:
ואם תאמר מדבר שלא נגמרה מלאכתו היאך תרומתן

9 במדבר טו:כ.

10 דברים יח:ד.

11 גם התוס' רי"ד [קידושין שם ד"ה המפריש] והמאירי [שם ד"ה חיוב חלה] סוברים כשיטה לנל"מ.

תרומה; מאי שנא ממפריש חלה מן הקמח דתנן בפ"ב
 דחלה דאינה חלה? וי"ל דשאני הכא דרביה קרא,
 כדדרשינן מקראי בפרק כל שעה דמעשר ראשון שהקדימו
 בשבלים פטור מתרומה גדולה.

לדעת הר"ש אפילו בתרו"מ בעקרון לא היינו אומרים שמועילה הפרשה לפני
 מירוח, וכן הדין בחלה; רק בתרו"מ יש גזירת הכתוב המלמדת שמועילה
 למרות יסוד הדין, ואין לך בו אלא חידושו, ואין ללמוד משם לחלה.¹²

לרמב"ן יש שיטה שלישית בנדון, והיא בנויה על סוף משנה א'
 בחלה פ"ג, ששנינו שם: "כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה." וי"ל
 [קידושין מו: ד"ה הא דאמרינן אין מפרישין]:

ול"נ דאף חלה נמי כתרומה. מה התם דגן ולא פחות
 משליש, אף הכא עיסה ולא קמח; ומה התם אוכלין עראי
 עד שימרח ואם תרם תרומתו תרומה, אף הכא נמי אוכלים
 עראי עד שתתגלגל ומשנתנה מים אם הפרישה חלתה חלה.
 קצרו של דבר: קמח כפירות מחוברים,¹³ נתן מים כמי
 שתלשן ולא מירח, גלגל כמירוח.

לדעת הרמב"ן, מעיקרא לא קשיא מידי. בין בתרומה בין בחלה, אכן חלה
 ההפרשה גם לפני גמר מלאכה - בתרומה בין הבאת שליש ומירוח, ובחלה בין
 נתינת המים וגלגול. דלא כשיטה לא נודע למי ודעימיה, לפי הרמב"ן לכאורה

12 וכן מבין המקדש דוד [זרעים סי' נ"ה אות ב' ד"ה כתב רש"י] בדברי
 הר"ש: "היינו דמדינא אם הפריש קודם גמר מלאכה צריך להיות אין
 תרומתו תרומה, דהוי כמו מפריש חלה קמח דאינו חלה משום קודם גמר
 מלאכה, רק רחמנא רבייה להקדימו בשבלין מקרא." (ועי"ז מסביר הא דאין
 תרומה במחובר.) ע' בריטב"א [קידושין מו: ד"ה מתיב], שמקשה על הר"ש
 שבכל זאת יש להשוות חלה לתרומה.

13 ברשב"א ובריטב"א שם איתא לפני הבאת שליש; ע' בהערות הרא"ז מלצר
 על הרמב"ן.

גם לפני גלגול קיימת החפצה החייבת בחלה.¹⁴

ג. איסור אכילת קבע

תבואה אסורה מדרבנן באכילת קבע לאחר הבאת שלישי אע"פ שלא מורחה עדיין ואין בה איסור טבל. מלשון המשנה בחלה - "אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל" - משמע שגם בעיסה יש איסור אכילת קבע לפני גמר מלאכה. והכי איתא בירושלמי [חלה ג:א]: "א"ר חגי"י: לא שנו אלא עראי, אבל קבע אסור, מפני שהוא מערים לפוטרה מן החלה." ומבאר הפני משה: "דילמא אתי לאיערומי ויאכל מעט מעט ממנה¹⁵ מקודם שתתגלגל כולה, ונמצא פוטרה מן החלה." ויש מקשים על הירושלמי, מדוע בעינן הטעם של שמא יערים? הרי גם בתרו"מ יש איסור מקביל, ולכאורה אין צורך לטעם מקומי בחלה. המשנה ראשונה [חלה ג:א] כותב בפשטות שאין הכי נמי חשש הערמה הוא בסיס איסור אכילת קבע גם בתרו"מ, שלא מצינו בסיס אחר מפורש בדברי חז"ל.¹⁶ הרשב"א [פסקי חלה שער ד' אות א'] מתרץ להפך, שאין הכי נמי הדין של תרו"מ אכן נוגע גם לחלה בעקרון, אלא שמסבה צדדית לעולם לא יחול, והגזירה שמא יערים מוסיפה דין חדש ששייך למעשה.¹⁷ הגר"א [שנות אליהו פירוש הארוך ג:א ד"ה אוכלין, ד"ה מכיון] משתמט מהקושיא על ידי שגורס בירושלמי "קבין" במקום "קבע" - וא"כ

14 נחזור להתייחס למשמעות דברי הרמב"ן להלן כשנדון יותר בפירוט בדין נתינת המים.

15 כלומר, ואע"פ שיגלגל ויאפה אותו מעט לפני שיאכלהו, הוי פחות משיעור עיסה החייבת בחלה, שהוא חמשת רבעים קמח.

16 ע' שו"ת הרשב"א א:שסא, שלדעתו הסבה לאיסור אכילת קבע בתרו"מ היא "דילמא אתי למסרך", דהיינו, לכאורה, שגזרו אטו אכילת טבל ממש לאחר מירוח.

17 ע"ש פרטי הדברים, וע"ע שו"ת אבני נזר יו"ד סי' תכ"ד אותיות א'-ג'.

חשש הערמה אינו נוגע לעניננו כלל.

לעומת שלשת התירוצים האלה, הרא"ש מתרץ על פי חילוק עקרוני בין תרו"מ וחלה [פי' המשנה ג:א]:
לפי שאין שם עיסה עליה קודם גלגול, ואין ראוי לאסור
אכילת קבע, שלא דמי לתבואה קודם מירוח - משום הכי
צריך לטעמא דשלא יערים.

הרא"ש סובר כשיטה לנל"מ בקידושין ודעימיה, שלפני גלגול אין כאן החפצה החייבת בחלה כלל, ולכן, כמו שהפרשה אינה מועילה אז. ובגלל זה הוצרכה הירושלמי לחדש החשש שמא יערים להסביר למה אמנם יש בחלה איסור אכילת קבע.

ד. נתינת המים

עכשיו נעבור לדון בהרחבה בדין שהזכרנו בקיצור לעיל, והוא הפרשת חלה משעת נתינת המים. שנינו [ג:א]: "כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, ובלבד שיהא שם ה' רבעי קמח." כך הגירסא במשניות שבש"ס ווילנא, ופשטות כוונת סוף המשנה לגירסא זו היא שאין להפריש עד שנתערבו במים חמשת רבעי קמח, שהוא שיעור העיסה החייבת בחלה, שעד אז אין חלה שייכת כלל. אבל הירושלמי גורסת במשנה להפך - "ובלבד שלא יהא שם ה' רבעי קמח." הר"ש והרמב"ם ושאר המפרשים מסבירים שכוונת גירסא זו היא שאע"פ שנשאר קמח בעריבה שלא נגעו בו המים, כל שנשאר כך פחות מה' רבעים יכולה האשה להפריש חלה, וחק"ה הפרשתה גם על הקמח, שנגרר הקמח הזה אחר הקמח שכבר ניתנו עליו מים.¹⁸

18 המאירי [ד"ה כיון] דן באם היינו רק כשבקמח שאכן נתערב במים יש שיעור ה' רבעים, או אפילו אם אין.

משמעות דין נתינת המים לענין חלות חיוב חלה תלויה בפירושי

הראשונים. המאירי כותב [ד"ה כיון]:

כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה וכלבד שלא יהא שם חמשת רבעים קמח - כלומר, כיון שנתנה מים בקמח והתחילה לבלול המים והעיסה, היא יכולה להגביה חלתה אע"פ שלא נתערב כל הקמח במים, אלא שנשאר ממנו בעריבה שלא נילוש ולא נתערב, וכלבד שלא יהא באותו הקמח שלא נתערב שיעור חמשת רבעים שהוא שיעור חלה, שמאחר שאין שם שיעור חלה, נגרר הוא אחר מה שנילוש.

לפי המאירי, נתינת המים אינה שלב בהכנת העיסה הבא קודם גלגול, אלא שלב בגלגול עצמו בכמות. נתגלגל רק חלק מהעיסה - אבל החלק שנתגלגל נתגלגל לגמרי. החידוש שבמשנה הוא בסוף דבריה בלבד, שאע"פ שרק חלק מהעיסה כבר נתגלגל, ההפרשה תְּלָה גם על הקמח שבעריבה שעדיין לא נתגלגל.

דברי הרמב"ם בנדוננו מעוררים תמיהה אצל מפרשיו. ח"ל [נהל'

בכורים פ"ח]:

(ב) אימתי מפרישין החלה? כשיתן המים ויתערב הקמח במים, מפריש החלה מתחילת דבר שנילוש, שנאמר "ראשית עריסותיכם." והוא שלא ישאר שם קמח בעריבה - שלא נתערב במים - שיעור עומר.... (ג) הניח העיסה עד שלש הכל וערבה ואחר כך הפריש אין בכך כלום, ואם לא הפריש החלה בצק אלא אפה הכל הרי זה מפריש מן הפת, כמו שביארנו. (ד) מאימתי תתחייב העיסה בחלה? משתגלגל בחטים ויתערב הקמח במים, או שתטמטם בשעורים ותעשה כולה גוף אחד. ואוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים.

בעיה אחת עולה ממשמעות הרמב"ם בהל' ב' שמעיקר הדין יש להפריש חלה

לכתחילה בשעת נתינת המים, אע"פ שעדיין לא נגמרה הלישה. זה סותר את דברי המשנה [א:ט] שצריך להפריש "מן הגמור," וגם ירושלמי בפסחים [ג:ג] האומרת שבעיסה טהורה יש להפריש בתחילה פן תטמא, אבל מעיקר הדין יש להפריש בסוף (וכן למעשה בעיסה טמאה). ועוד, אם באמת לכתחילה מפרישים אז, קשה להבין מדוע אינה טבל עד לאחר מכן. וכן מקשים הראב"ד ונושאי הכלים בצורות שונות.¹⁹ המהר"י קורקוס והכסף משנה מתרצים שאין כוונת הרמב"ם שיש להפריש אז לכתחילה, אלא רק שמאז הפרשה קלה. אבל הבנה זו קשה מאד בלשון הרמב"ם בהלכה ג', שלכאורה מורה שהפרשה אחרי גמר הלישה היא רק בדיעבד.²⁰

הקושי השני הכולט ברמב"ם הוא בהגדרת המונחים של המשנה. הוא מגדיר נתינת המים וגלגול באותן מלים ממש - "יתערב הקמח במים." הקושי מתעורר גם בפירוש המשניות, שמבאר "עד שתגלגל - עד שתתערב," ו"כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלטה - ואע"פ שנשאר בעריבה קמח שעדיין לא נלוש ולא נתערב." הכס"מ מתרץ ש"צריך לומר דלא דמי עירוב לעירוב, דעירוב דרישא היינו מה שמעורב מעצמו על ידי נתינת המים בלבד, ועירוב דסיפא היינו מה שמתערב הקמח עם המים ע"י שמגלגל ומערב בידיו הקמח עם המים."²¹ כמובן תירוץ זה דחוק הוא, ובמיוחד כיון שהרמב"ם

19 וע"ע תורת זרעים פ"א משנה ט'.

20 גם הרדב"ז מתרץ ככס"מ, ותוקף בחריפות את הראב"ד על שלא הבין כן ברמב"ם: "ולא ידעתי למה לא יפרש הראב"ד דברי רבינו [כך]... אין זה אלא רצון להשיג." ותמוה, שמיד אח"כ בהל' ג' כותב: "מכאן למד הראב"ד ז"ל להשיג, דמשמע בדיעבד אם עשה כן שפיר דמי." וע"ש שדוחק ליישב הל' ג' לפי הבנתו.

21 ע' עמק הנצי"ב שלח פיסקא ד' ד"ה שתתגלגל, שרוצה לגרוס "שיערב" בהל' ב' ו"שיתערב" בהל' ד' (וכמו שאיתא בשו"ע יו"ד סי' שכ"ז סעיפים ב' וד'). ולכאורה הסברא מורה להפך, ש"יתערב" משמע העירוב הקצת שנעשה ממילא כשנותן המים, ו"יערב" משמע העירוב הגמור שעושה בידים. וע"ש סברת הנצי"ב.

כופל את הלשון הזאת גם בפיהמ"ש.

לענ"ד,²² לדעת הרמב"ם נתינת המים וגלגול היינו הך; כלומר, הוא סובר כמאירי שהבאנו לעיל.²³ בהל' ד' הוא מתאר את השלב שהחפצה צריך להגיע אליו כדי להיות עיסה החייבת בחלה. בהל' ב' הוא מסביר כמה מהעיסה צריך להגיע לשלב זה כדי שלמעשה יוכל להפריש חלה על כל העריבה. אלא שהרמב"ם מוסיף נקודה אחת, והיא שלא רק בדיעבד חלה הפרשה על הקמח שבעריבה כל שהוי פחות מה' רבעים, אלא לכתחילה יש להפריש מיד כשנתגלגלה עד כדי שנשאר פחות מה' רבעים קמח בעריבה.

בזה, תירצנו גם את הקושיא הראשונה הנ"ל, בענין הלכתחילה. הרי לפירוש זה אין כאן סתירה כלל לדין "מן הגמור" ודברי הירושלמי שההפרשה אמורה להיות בגמר הלישה. גם הרמב"ם פוסק שאין להפריש עד שנילוש לגמרי - רק שסובר שיש להפריש מדבר הנילוש לגמרי גם לפטור קמח הנגדר אחריו מפאת היותו באותה עריבה.

חידוש הרמב"ם שלכתחילה יש להפריש לפני שנתגלגל כל הקמח, ומקורו מהתורה, מעניינים; לפום ריהטא מוזר מאד הוא שיש להפריש חלה דוקא כשעדיין נשאר קמח בעריבה. כמצוטט לעיל, לשון הרמב"ם הוא: "מפריש החלה מתחילת דבר שנילוש, שנאמר 'ראשית עריסותיכם.' כלומר, 'ראשית' פירושה שיש להפריש החלה דוקא מתחילת העיסה; זהו, אמנם, פשוטו של המקרא. וכשמגלגל מעט הקמח האחרון - ו"מעט" היינו פחות משיעור ה' רבעים - כבר עוסק בלישת סוף העיסה ולא בלישת תחילתה.

יתכן שהרמב"ם בנה הלכה זו על דברי הספרי [שלח פיסקא ד']:

22 וכן מצאתי במראה הפנים על הירושלמי ג:א ד"ה כיון.

23 כמובן, המאירי שאב את הלשון "לא נלוש ולא נתערב" (וכן, לדעתו, השיטה עצמה) מהרמב"ם, ולא להפך.

"מראשית עריסותיכם" למה נאמר? לפי שהוא אומר
 "ראשית עריסותיכם" - שומע אני את הראשונה שבעיסות;
 ת"ל "מראשית עריסותיכם - מקצתה ולא כולה.

בהוא אמינא של המדרש, מצות חלה היתה לתרום את העיסה הראשונה בקבוצה של עיסות (ולא רק עיסה אחת מהן, אלא דוקא הראשונה). במסקנא מבוארת מצות חלה המוכרת לנו, לתרום חלק מכל עיסה ועיסה. בדרך כלל אנחנו מניחים, וכן כנראה דעת רוב הראשונים, שלמסקנא ענין ה"ראשונה" נדחה ביחד עם ענין קבוצת העיסות. ברם, לדעת הרמב"ם נקודה זו נשארת הלכה למעשה, שגם בתוך כל עיסה ועיסה יש לתרום, לפחות לכתחילה, דוקא מ"תחילת דבר שנילוש".

רוב חכמי ספרד - הרמב"ן [הנ"ל], הרשב"א [קדושין מו: ד"ה אדם; פסקי חלה ד: א], והריטב"א [קידושין שם ד"ה מתיב], וגם הרמב"ם לפי פירוש הכס"מ - סוברים דלא כמאירי, שנתנית המים היא באמת שלב חשוב כשלעצמו בהתפתחות העיסה החייבת בחלה. משעה שנתן את המים על הקמח, אם הפריש, חלתו חלה, אבל רק נאסרת באכילת עראי ומתחייבת בחלה אח"כ, בשעה שנתגלגלה ממש.

בפשטות, לפי גישה זו יש להשוות חלה לתרו"מ לחלוטין. כמו שנהפכת תבואה לדגן בשעת הבאת שלישי, כך נהפך קמח לעיסה בשעת נתנית המים; כמו שחל איסור טבל בדגן בשעת גמר מלאכתו שהוא מירוח, חל איסור טבל בעיסה בשעת גמר מלאכתה שהוא גלגול. הגרי"ד סולוביצ'יק שואל על שיטה זו (שהוא מייחס גם לרמב"ם, כהבנת הכס"מ) קושיא עצומה [בענין מעשר בהקדש, "קובץ חידושי תורה, עמ' ע"ט]:

אם היו [הפירות] הקדש בשעת הבאת שלישי, פטורים, משום דבשעת חובתן היו פטורין...אם היו הקדש בשעת מירוח ג"כ פטורים מהך דינא, דבשעת חובתן היו פטורין...אלא דדברי הרמב"ם צריך עיון, דהנה דין כזה דקריאת שם חל אף דאינו חייב ולא הוי טבל, מצינו גם

בחלה, דאינה נעשית טבל רק אחר גלגול, ושם חלה יכול לחול תיכף מנתינת המים ... ומ"מ לענין דין דאם בשעת חובתה היתה פטורה גבי הקדש ונכרי, מבואר במשנה פ"ג דחלה דתלוי רק בגלגול ולא בנתינת המים, וגם הרמב"ם פסק זאת בפ"ח מה' בכורים. וצ"ע, מ"ש נתינת המים מהבאת שלישי.

הגרי"ד מתרץ קושיא זו על פי חידוש שמחדש בענין "בשעת חובתה היתה פטורה." כלל זה יעיל אפילו אם יש שעת חובה שנית אח"כ, כגון בהבאת שלישי ומירוח, שאע"פ שבשעת מירוח היתה התבואה של הדיוט, כיון שלפני כן בשעת הבאת שלישי, שהיא שעת החובה הראשונה, היתה של הקדש, לעולם פטורה. ברם, כותב הרב סולוביצ'יק [עמ' פ'], היינו רק אם שתי שעות החיוב מחייבות ע"פ דינים וענינים שונים, וכגון בהבאת שלישי ומירוח, שהבאת שלישי הוי שעת חיוב כי אז נוצרה החפצה החייבת, ומירוח הוי שעת חיוב כי גזרה תורה שרק גמר מלאכה מחייב. אבל אם שתי שעות החיוב מחייבות על אותו בסיס, הוי כאילו אותה שעת חיוב חזרת ותקלה עוד פעם, ועכשיו בחיוב ולא בפטור, וחייב. וכך הוה בחלה:

דכל יסוד דין מחייב שלה ושעת חובתה תלויים בשם עיסה. וחילוקי הדינים של נתינת המים וגלגול, הם שיעורים בשם וחפצא של שם עיסה. דבנתינת המים סגי לגבי קריאת שם, ולענין חיוב וטבל בעינן עיסה של גלגול. אבל עצם המחייב הוי חלות-דין אחד של שם עיסה.

כיון ששני השלבים הוו רק דרגות שונות של שם עיסה, לא אמרינן "בשעת חובתה היתה פטורה" בנוגע לנתינת המים, כי הרי אותו מחייב חזר וחל בשעת גלגול.

לפי הגרי"ד, הרמב"ן ודעימיה בעיקרון מסכימים עם השיטה לא נודע למי ודעימיה, שחשיבות גלגול נובעת לא רק מהיותו גמר מלאכה, כמו מירוח, אלא מזה שרק על ידו באה לעולם העיסה שהיא החפצה החייבת בחלה. רק שהרמב"ן, דלא כהשיטה לנל"מ, סובר שיש ג"כ "עיסה" ברמה יותר נמוכה,

שלא הגיעה עד כדי להיות החפצה החייבת, אבל כבר הוּיָא חפצה שראויה הפרשת חלה ממנה לחול בדעיבד.

הגר"ח מציע תירוץ אחר לקושית הגרי"ד. הגר"ח אינו שואל שאלה זו במפורש, אלא דן בניסוח הרמב"ם בדין פטור הפקר בחלה, אבל ברור שבדברים אלה כוונתו גם לענין פטורי הקדש ועכו"ם [הל' בכורים פ"ח ה"ו]: באמת לא דמי כלל דין נתינת המים לדין הבאת שלישי, וחלוקין הן ביסוד דינם מהדדי ... , דהבאת שלישי יסוד דינא הוא בדין חיובא בתרומות ומעשרות ... , דבהכי הוא דחשוב "דגנך". ... משא"כ בדין חלה ... חלות שם עיסה תלוי רק בגלגול לבד, ונתינת המים אינה שייכה כלל לדין החיוב של חלה, ויסוד הדין דנתינת המים נראה דהוא הדין הנאמר במסויים לענין דין הפרשה דחלה, דמשעת נתינת המים חל בה קריאת שם דחלה ... , דאע"ג דלענין החיוב לא חשיבא אכתי שום שעת חובה כלל, מ"מ זהו גזירת הכתוב ד"ראשית עריסותיכם" דחל בה מ"מ הפרשה דחלה.

אף ששואה חלה לתרו"מ בזה שיש שני פרקי זמן - אחד שבו חלה הפרשה אבל אין חיוב להפריש, ואחד שיש בו חיוב להפריש, יסודות דיניהם שונים לחלוטין. בתרו"מ חלה הפרשה לאחר הבאת שלישי כי אז קיימת החפצה החייבת. אבל בחלה לאחר נתינת המים עדיין אין כאן עיסה כלל, אפילו לדעת הרמב"ן ודעימיה. רק חלה ההפרשה כי היינו מצות הפרשת חלה שציותה תורה, שאפשר להפריש חלה לפטור את העיסה גם בתחילת התהליך המוביל לידי העיסה, אע"פ שעוד לא נוצרה אותה עיסה. ולכן, כמובן אין להפעיל בנוגע לנתינת המים הכלל ש"בשעת חובתה היתה פטורה" - שאין נתינת המים "שעת חובה" של הדבר החייב בכלל, אלא רק שעה שבה אפשר כבר לקיים

ה. קרימה בתנור

"רבי עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור." הרמב"ם בפיהמ"ש [ג:ו] מבין דבריו כפשוטם, "שאין מפרישין חלה אלא כשיקרמו פני הפת בתנור, וזה הוא אצלו שעת חובת חלה." כלומר, כל הדינים התלויים בגלגול לפי חכמים, לר"ע תלויים בקרימה בתנור. ברם, הירושלמי מסביר אחרת בדעת ר"ע [ג:ד]:

חברייא בשם רבי לעזר: מודה ר' עקיבה לחכמים בעיסת

הדיוט שגילגולה טיבולה. רבי הילא בשם רבי לעזר: מודה

רבי עקיבה לחכמים בעיסת הקדש שגילגולה פוטר.

לפי רבי לעזר, גם לדעת רבי עקיבא גלגול הוא שעת החיוב, שאז נעשית העיסה טבל ומתחייבת בחלה, ואפילו מפעילים "בשעת חובתה היתה פטורה" בגלגול לענין פטור הקדש. קרימה בתנור קובעת לענין פטור עכו"ם, שאם היתה העיסה של עכו"ם בשעת גלגול לא נפטרה אא"כ גם נקרמו פניה בתנור בבעלות עכו"ם. ולפי הירושלמי במקום אחר, הקרימה קובעת גם לעוד דין אחד. שנינו בריש פ"ב דחלה, "פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים בחלה"; בירושלמי [ב:א] אומר רבי יהודה שהיינו רק לפי רבי עקיבא. ואח"כ איתא: "מה מקיים רבי עקיבה ... 'לחם הארץ'? בספינה שנכנסה לארץ - אם קירמו פניה מן החוט ולפנים, חייבת; מן החוט ולחוצה, פטורה." דהיינו, שגם פטור חו"ל, כמו פטור עכו"ם, תלוי בשעת קרימה בתנור.

24 יש כאן דמיון למה שכתבנו לעיל בדברי הרמב"ם בענין הלכתחילה. הרמב"ם מבין "ראשית עריסותיכם" כתחילת החפצה מבחינת החומר עצמו, שיש להפריש את החלה מחלק העיסה שנוצר ראשון; הגר"ח מבין "ראשית" כתחילת יצירת החפצה מבחינת הזמן, שאפשר להפריש את החלה מיד כשהתחיל את מלאכת ייצור העיסה.

מדוע מחלק ר"ע בין פטורי עכו"ם וחור"ל הנקבעים ע"י קרימה, ופטור הקדש ועצם חיוב חלה הנקבעים ע"י גלגול? הרשב"א מסביר [שו"ת ח"א סי' נ"ד]:

רבי עקיבא בקראי תלה ליה טעמיה. דתרי קראי כתיבי; כתוב "ראשית עריסותיכם", וכתוב "באכלכם מלחם הארץ". ועריסה היינו גלגול, ולחם שיקרמו פניה בתנור. ולפיכך פירש ר' עקיבא דבשל ישראל בתבואה הגדלה בחיוב הגלגול טובלה, דכתוב "ראשית עריסותיכם" דהיינו משתגלגל. ושל גוי, אי נמי תבואת חוצה לארץ הנכנסת לארץ, תלה הכתוב בלחם, דכתיב "מלחם הארץ" והיינו קרימה בתנור.

דברים אלה חשובים מאד בזה שהרשב"א מצביע על שני יסודות המצוה העולים מהפסוקים. יש שני דינים בחלה - חיוב מצד עיסה, וחיוב מצד לחם, ולפי רבי עקיבא בא השוני ביניהם לידי ביטוי בשעת החיוב; בשעת הגלגול נהפך הקמח לעיסה, ומתחייבת בחלה מהדין הראשון, ובגמר האפייה, דהיינו הקרימה בתנור, נהפכת העיסה ללחם, ומתחייב מהדין השני. אבל, דברי הרשב"א תמוהים ביותר בזה שאינו מציע שום יישוב לשאלה שנשאלה לו - מדוע פטורי עכו"ם וחור"ל תלויים בקרימה בתנור, ופטור הקדש תלוי בגלגול. אין, לכאורה, שום סיבה לתלות עכו"ם וחור"ל בדין הלחם, והקדש בדין העיסה.

במאמר הנ"ל מתייחס הגרי"ד סולוביצ'יק גם לקושיא הנוכחית [עמ'

פ"א]:

עצם הדין צ"ע, מהו הנ"מ בין הקדש לנכרי וחורץ לארץ. ואשר דנראה דביסוד דין פטורם חלוקים הם. דבחור"ל ונכרי דין של בשעת חובתה היתה פטורה הוא מחסרון מחייב....משא"כ גבי הקדש הוא דין פוטר ומפקיע בעצם החפצא, דאם אך בשעת חובתה היתה פטורה, זהו גופא הוי הפקעה, דהחפצא נפטר ואינו יכול להתחייב.

הקדש הוי מפקיע ולא רק חסרון מחייב, וכיון שהיתה העיסה של הקדש בשעת

גלגול, אינה יכולה להתחייב בשעת קרימה בתנור; בעכו"ם וחור"ל, שבהם רק חסר המחייב, לא שייך דין בשעת חובתה היתה פטורה, ויכולה להתחייב אח"כ בשעת קרימה בתנור. אבל, הגרי"ד אינו נותן שום הסבר לחילוק, טעם לומר שהקדש הוא מפקיע ועכו"ם הוא רק חסרון מחייב. התורת זרעים מציע הסבר [ג:ו]:

גלגול עכו"ם אינו פוטר ומפקיע את העיסה מחיוב חלה, ועיקר דינו אינו אלא מה דאינו מחייב בחלה, דבעינן "עריסותיכם" פרט לעכו"ם. משא"כ בגלגול הקדש, לבד מה דאינו מחייב, כדדרשינן במנחות דף ס"ז "עריסותיכם" פרט להקדש, הוא נמי דבר הפוטר ומפקיע את העיסה מחיוב חלה, כדדרשינן בספרי: "תרימו תרומה" - את שמורם קודש והשאר חול, ולא שזה חזק קודש,²⁵ פי' דבהקדש לא שייך כלל ענינא דחלה.

ביאור זה לכאורה בעייתי. לפי התו"ז, כיון דבהקדש "לא שייך כלל ענינא דחלה," יש לראות את הפטור כמפקיע ולא כחסרון מחייב. לענ"ד איפכא מסתברא. כל שהעיסה פחות שייכת לעולם החיוב, יש לראות יותר שלגמרי חסר המחייב; כל שיותר שייכת לעולם החיוב, ואעפ"כ פטורה, יש לראות בזה הפקעת חיוב המרחף עליה. אי אפשר להפקיע דבר שבכלל לא נמצא.

יש מקום להציע בסיס אחר לומר שהקדש הוא מפקיע ולא חסרון מחייב, על פי אותו מקור נוסף לפטור הקדש שמצביע עליו התורת זרעים. למה מצריכה התורה שיהיה רק המורם קודש, והשאר חול? י"ל שכדי שמעשה ההפרשה יהיה משמעותי, צריך להיות הבדל ניכר בין החלה והחולין; אם הכל שוה, אין כאן הפרשה, שאין הבדלה בין זה לזה.²⁶ אם כן, באמת ביסודה גם עיסת הקדש היתה צריכה להיות חייבת בחלה, רק נפטרה מפני שאי אפשר

25 בספרי מופיע לימוד זה לענין שתרומה ומעשר שני פטורים מחלה, אבל במדרש הגדול אכן מופיע לענין הקדש.

26 וכמו שמצינו בדין שייריה ניכרין, במשנה סוף פ"א.

בפועל לבצע בה מעשה הפרשה. ולכן אין כאן חסרון מחייב - מחייב יש, אלא שהוא מופקע בגלל אי-האפשרות לצאת ידי חובתו, וכיון שהופקע החיוב בשעת גלגול, אינה יכולה להתחייב בשעת קרימה בתנור. משא"כ בעיסות עכו"ם וחור"ל, שמעולם לא נתחייבו, כי חייבה התורה רק "עריסותיכם" ורק "לחם הארץ."²⁷

אי נמי י"ל, שהטעם שהתורה מחייבת עיסה בחלה רק כשיהיה המורם קודש והשאר חול, הוא שכל מטרת מצות חלה היא להקדיש חלק מהעיסה, וכאשר העיסה של הקדש היא אין צורך בהפרשה כדי לקיים מטרה זו, כי כבר קודש היא. "ולא שזה חה קודש" אין כוונתו שבכה"ג אין התורה מעוניינת בחלה, אלא שהוי כאילו כל העיסה חלה היא. אם כן, עיסת הקדש ביסודה חייבת בחלה, ובכלל אין כאן חסרון מחייב. בשעת גלגול מתחייבת, אבל תיכף ומיד גם נפטרה, שהויא כעיסה שכבר הורמה ממנה חלתה - ואין לך מפקיע גדול מזה, וכמובן אינה מתחייבת עוד פעם בשעת קרימה בתנור. משא"כ בעיסות עכו"ם וחור"ל, שרק חסר בהן המחייב בשעת גלגול, ואם אח"כ עברו לבעלות ישראל או לארץ ישראל, מתחייבות בשעת קרימה בתנור.

כבר הבאנו שר"ע סובר שפירות חור"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה, אם קרמו פני הפת בארץ ישראל. לפי רבי יהודה, ר' אליעזר חולק על ר"ע ופוטר פירות חור"ל שנכנסו לארץ מחלה מכל וכל. ואיתא בירושלמי [ב:א]:

רבי הילא בשם רבי שמעון בן לקיש: כך משיב רבי עקיבה
את רבי ליעזר: אין את מודי לי בשעה שנכנסו ישראל
לארץ ומצאו קמחין וסלתות [וי"ג בציקות] שהן חייבין

27 תירוצ זה רק מועיל אם רואים "את שהמורם קודש והשאר חול" כמקור היחיד לפטור הקדש, ולא, כמו שמבין התורת זרעים, כמקור נוסף. כלומר, צריכים להניח שיש מחלוקת מהו המקור, ושר' עקיבא סובר כמקור המובא במדרש ולא כמקור המובא בגמרא במנחות. (דאל"ה, למרות מה שהעלינו בפנים, על פי "עריסותיכם" חסר מחייב בהקדש בכל מקרה, ואין מה להפקיע.) ובאמת משמע שכן סובר הרמב"ם, שבפיהמ"ש [ג:ג] מביא רק המקור של את שהמורם קודש וכו'.

בחלה? ולא גידולי פטור הן! והוא מקבל מיניה....
 מודין חכמים לרבי עקיבה בהכנסתן לארץ שהכל הולך
 אחר קרימה בתנור, מן מה דרבי עקיבה מתיב לרבי ליעזר
 והוא מקבל מיניה.

למה מודה רבי אליעזר שלחם שנעשה מתבואה שגדלה בארץ כנען לפני
 שקלה קדושת הארץ חייב בחלה, כאשר לחם הנעשה מתבואת חרץ לארץ
 פטור לדעתו? ועוד יותר קשה: מדוע חכמים מודים שחיוב עיסות אלו תלוי
 בקרימה בתנור ולא בגלגול, כאשר לדעתם כל דין אחר תלוי בגלגול, ואין שום
 משמעות לקרימה בתנור?

על קושיות אלו יש לענות על ידי הרחבת היסוד של שו"ת הרשב"א
 שלרבי עקיבא יש בחיוב חלה שני דינים - א' בעיסה וא' בלחם. יש להציע
 שחיוב הלחם היינו מבחינת הלחם עצמו, אבל חיוב העיסה היינו בעצם חיוב
 בזרעים, רק שאין התבואה מתחייבת בחלה עד שמשתמשים בה לצורך עשיית
 לחם; גלגול הוי שיעור בהתפתחות התבואה לקראת שימושו כלחם. על פי
 זה, רואים ששתי שיטות רבי עקיבא - חשיבות הקרימה בתנור וחיוב חלה
 בפירות חו"ל שנכנסו לארץ - בנויות על אותו יסוד. קרימה בתנור חשובה כי
 אז חל חיוב חלה דלחם. ופירות חו"ל חייבים בחלה כי רק חובות קרקע -
 דהיינו חיובי הזרעים עצמם - נוהגות בארץ ולא בחו"ל, אבל חובת לחם אינה
 מצוה התלויה בארץ ונוהגת גם בפירות חו"ל. אה"נ אין חיוב עיסה בפירות
 חו"ל; רק יש חיוב לחם. מעבר לכל זה, חייבה התורה חלה רק מ"לחם
 הארץ, ולכן עיסת פירות חו"ל אינה חייבת אא"כ נכנסה לארץ. דהיינו, שאף
 חובת הלחם אינה לגמרי עצמאית; אי אפשר להשתמט מזה שאמנם מדובר
 בחיוב שמקורו בזרעים. ולכן, אף בחובת הלחם יש הדים לזה שמצוות
 התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ, והלחם חייב רק אם נקרמו פניה בתנור
 בארץ ישראל.

כל זה בדעת רבי עקיבא. מהו יסוד שיטת רבי אליעזר, החולק על
 ר"ע בזה שפוטר פירות חו"ל מחלה? י"ל שגם הוא מודה שיש בחלה שני

הדינים, חובת זרעים וחובת לחם. אלא, לדעתו "לחם הארץ" מורה על קשר יותר הדוק בין ארץ ישראל וחובת הלחם, שרק לחם שהוא תוצרת הארץ חייב. ברם, כיון שלא מדובר בחובת החפצה של הזרע עצמה, אע"פ שבעינין תוצרת הארץ, לא בעינין קדושת הארץ. ובזה תירצנו קושייתנו הראשונה. לחם הנעשה מפירות הגדלים בחו"ל פטור מחלה, אבל הנעשה מפירות שגדלו בארץ ישראל לפני שנכבשה ונתקדשה חייב בחלה, שש?ם ארץ ישראל רביע עליה על אף שאין בו קדושת הארץ.

מהו יסוד שיטת חכמים, החולקים על ר"ע בזה שסוברים שהכל תלוי בגלגול ולא בקרימה בתנור? גם כאן, יש לומר שהם מודים לר"ע שבעקרון קיימות בחלה גם חובת זרעים וגם חובת לחם. אבל, כשאכן יש בתבואה קדושת הארץ, ושייכת לחובת הזרעים, נכנסת לזירת החיוב מטעם זרעים דוקא, וכבר לא מתייחסים לאפשרות לחייבה מטעם לחם, והכל תלוי בגלגול. רק כשאין בתבואה קדושת הארץ, ואינה בעולם דיני זרעים, שוקלים אם לחייב הלחם הנוצר ממנה מטעם חובת הלחם של מצות חלה, ואז באמת נחייב בשעת קרימה בתנור. אבל כאן יש שאלה: מהו ההיכי תימצי של תבואה שאין בה קדושת הארץ, שאפשר לחייב לחמה בחלה? אם סוברים כר' אליעזר בענין פירות חו"ל, יש רק היכי תימצי אחד - תבואה שגדלה בארץ כנען לפני הכיבוש. ובזה, תירצנו את קושייתנו השניה הנ"ל. אף חכמים, התולים רק בגלגול בכל מקום, יודו במקרה היחיד והמיוחד הזה ששעת החיוב היא הקרימה בתנור. בדרך כלל מחייבים עיסה בחלה מטעם חובת הזרעים, ולכן שעת החיוב היא הגלגול, שהוא שיעור בהתפתחות התבואה לקראת שימושה כלחם. אבל בקמחים שמצאו בני ישראל בכניסתם לארץ לא היתה קדושת הארץ, ויש לחייב אותם בחלה רק משום חובת הלחם - ובזו שעת החיוב היא הקרימה בתנור, שהיא עת הויית הלחם.

מהנ"ל יוצא גם דין חדש למעשה. הרי אנחנו פוסקים כדעת חכמים, נגד רבי עקיבא, שהגלגול קובע ולא הקרימה בתנור. אבל אנחנו פוסקים כרבי

עקיבא, נגד רבי אליעזר, שפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה.²⁸ מה צריך לקרות בארץ ישראל כדי שהפירות הנכנסים לשם יתחייבו בחלה? כותב הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם [בכורים ה:ו]:

וטעמא דמסתבר נמי הוא דבתר מקום גלגול העיסה אזלינן - אם נתגלגלה במקום החיוב, שהוא א"י, חייבת אפילו שיהיו הפירות מחוצה לארץ, ואם נתגלגלה במקום הפיטור, שהוא חוצה לארץ, פטורה אפי' שיהיו הפירות מארץ ישראל.

אבל על פי דברינו הנ"ל בפירוש הירושלמי, יוצא שיש לתלות דין פירות חו"ל שנכנסו לארץ בקרימה בתנור ולא בגלגול. הרי בתבואה זו - כמו בקמחים שמצאו בני"י כשנכנסו לארץ - אין קדושת הארץ, ובכה"ג גם חכמים מודים שיש כאן רק חובת הלחם. ושעת החיוב של חובת הלחם - אף לחכמים - היא הקרימה בתנור.

28 ע' רמב"ם הל' בכורים ה:ו, ערוך השולחן יו"ד שכ"ב:י.